

TÁJGONDOZÁS, MINT A TÁJVÉDELEM HELYI ESZKÖZE

LANDSCAPE MANAGEMENT AS A LOCAL TOOL FOR LANDSCAPE PROTECTION

SZERZŐ/BY:

ILLYÉS ZSUZSANNA

A tájvédelem¹ olyan közérdekű tevékenységek rendszere, amely egyrészt a tájak értékeinek megőrzésére és helyreállítására irányul, másrészt a tájak használatának folyamatában a terhelhetőség és a használói igények összehangolására törekszik. A tájvédelmi tevékenység egyik pillére a tájak esztétikai és funkcionális adottságait és jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek, tájalakítási folyamatok és egyedi tájértékek feltárása. A tájvédelmi tevékenység másik pillére az aktív közreműködés a fenntarthatóság, az esélyegyenlőség és az együttérzés szempontjait képviselve a társadalmi csoportok tájat érintő döntéseiben, a megegyezés folyamatában. A két pillér és közöttük a megfelelő kapcsolat megteremtéséhez a teljes feladatkört lefedő, a tervezéstől a végrehajtásig terjedő szakfeladat-struktúrára és szakembergárdára lenne szükség. Hazánkban a tájak védelmével leginkább a tervezési tevékenységek és szakhatósági feladatok kapcsán, valamint a védett természeti területek kezelése során és a civil szervezetek aktivitásaként találkozunk. A tájvédelemmel foglalkozó szakembergárda jellemzően diplomás tájépítész, és az irányítás, tervezés területén tevékenykedik. Az Európai Tájjegyzményhez csatlakozó országok közül a törvénykezéstől

a gondozásig terjedő tájvédelmi feladatkört ellátó szervezeti struktúra Németországban példaértékű módon épült ki.² A hazai rendszer tekintetében a tájvédelem helyi közérdekű képviselője szinte teljességgel hiányzik. A hiány pótlására a Szent István Egyetem Tájépítészeti és Településtervezési Kara a végrehajtásban, helyi szinten tevékenykedő szakemberek, a tájgondnokok képzését tervezi.

MIÉRT VAN SZÜKSÉG A TÁJGONDNOKOKRA?

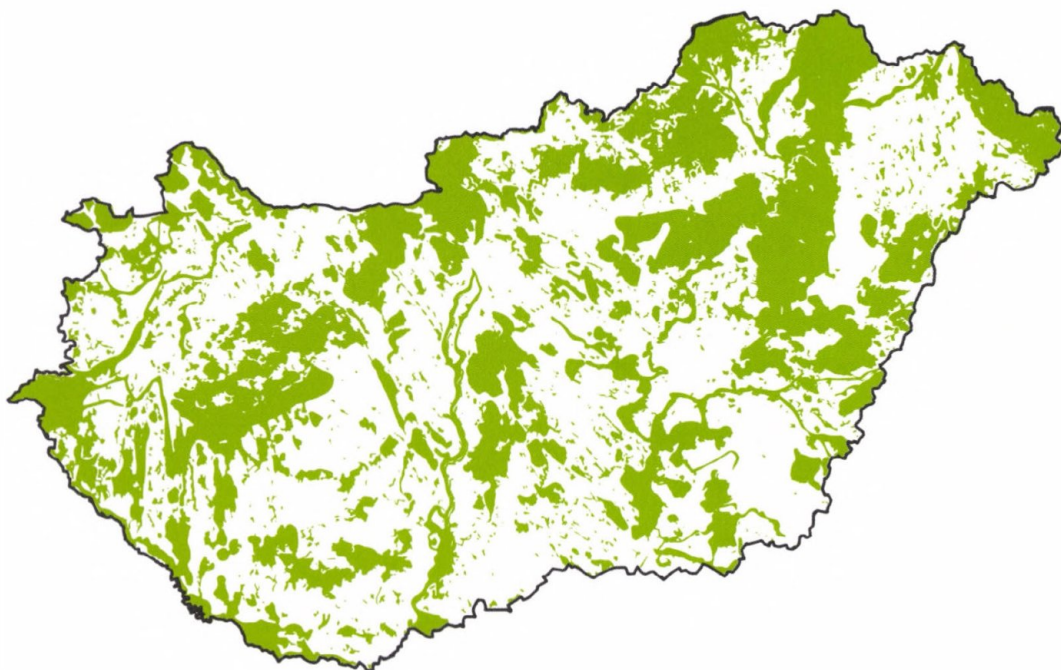
Az alábbiakban röviden szeretnénk áttekinteni, hogy a tervezés és a programozás oldaláról milyen felhatalmazások teszik egyre szélesebb körű és sokrétűbb közfeladattá tájaink helyi védelmét, melyek azok a területi megkülönböztetések és egyben feladatok, amelyek tájgondnokot igényelnének.

ÖKOLÓGIAI ÁLLAPOT VÉDELME

Hazai tájainkon területi arányát tekintve legnagyobb volumenű feladatkör az értékes természeti területek védelme, ezen belül is a kedvező ökológiai állapot és funkciók fenntartása. Az Európai

¹ http://www.termeszetvedelem.hu/user/browser/File/Taj/Tajvedelmi_kezikonyv_4_kiadas_201405.pdf
2015.11.25.

² H. Horváth N. (2016): Sikeres tájgondozási modell Németországban, In: 4D Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat (40) pp x-y.

1. ábra/fig.:

Természeti örökség védelme a tájban / Protection of natural heritage in the landscape

Unióhoz történő csatlakozást követően kijelölt Natura 2000 területek részben magukban foglalják a hazai jogrend alapján védetté nyilvánított területeket. Az egyedi jogszabállyal védett terület az ország területének 9,5 %-ára, 8900 km²-re³ terjed ki. Ezeken a területeken a védetté nyilvánítás teremt jogi alapot az itt található élő és élettelen természeti értékek hosszú távú megőrzéséhez, melynek megvalósítási eszközrendszerét a területek kezelési tervei tartalmazzák. A nemzeti park igazgatóságok feladata a védett területek állapotának szakfelügyelete. Az állapotot figyelő természetvédelmi örök (250 fő jelenleg) fejenként átlagban 8000 hektáron látnak el konkrét őrzési feladatokat: 3400 ha országos jelentőségű védett természeti területen és 4600 ha ezen kívül eső Natura 2000 területen, továbbá 150 régészeti lelőhelyet kell felügyelniük.⁴ A nemzeti park igazgatóságok csak 2500 km² országos szintű védelmet élvező területen végeznek saját hatáskörben természetvédelmi vagyongazdálkodást. A fennmaradó 6500 km² országos szinten védett területen és a helyi védett területeken (431,5 km²) az önkormányzatok, illetve a civil természetvédelmi szervezetek (egyesületek, alapítványok) végzik a természetvédelmi felügyeleti és kezelési

tevékenységet.⁵ A Natura 2000 területeken, függetlenül azok esetleges magyar védettségi szintjétől, az agrártámogatási rendszer ösztönzi a gazdálkodókat a területek környezettudatos használatára, kezelésére. A közösségek és gazdák által kezelt hazai és közösségi védelmet élvező természeti terület összességében közel 18000 km²-re terjed ki.

A számok tükrében mindenképpen megállapítható, hogy a fajok és élőhelyek tekintetében nagyra értékelt területek állapotának felügyeletéhez és kezelésének irányításához sokkal több, természetvédelmi ismeretekkel felruházott helyi szakemberre lenne szükség.

A természetvédelem eszközrendszere mellett a területi tervezés keretein belül keletkeznek a táj használatára vonatkozó kötelezésekkel járó kijelölések. Ezek egyike az Országos Ökológiai Hálózat (OÖH), amely az ország területének 35%-át (33.465 km²) fedi le. A hálózaton belül az ökológiai stabilitás érdekében nem csak az értékes növényzeti örökség minőségének, hanem az élőhelyek megfelelő kapcsolatrendszerének fenntartása is feladat, melyet a megfelelő területhasználatok rögzítésével kell a tervben és végrehajtása során biztosítani. Az ökológiai hálózat magterületét

³ <http://www.termeszetvedelem.hu/vedett-teruletek-keresoje> 2015.11.25.

⁴ <http://www.termeszetvedelem.hu/orszolgalt> 2016.02.13.

⁵ <http://www.termeszetvedelem.hu/vedett-teruletek-keresoje> 2015.11.25.

¹ - Natura 2000 területek (forrás: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)

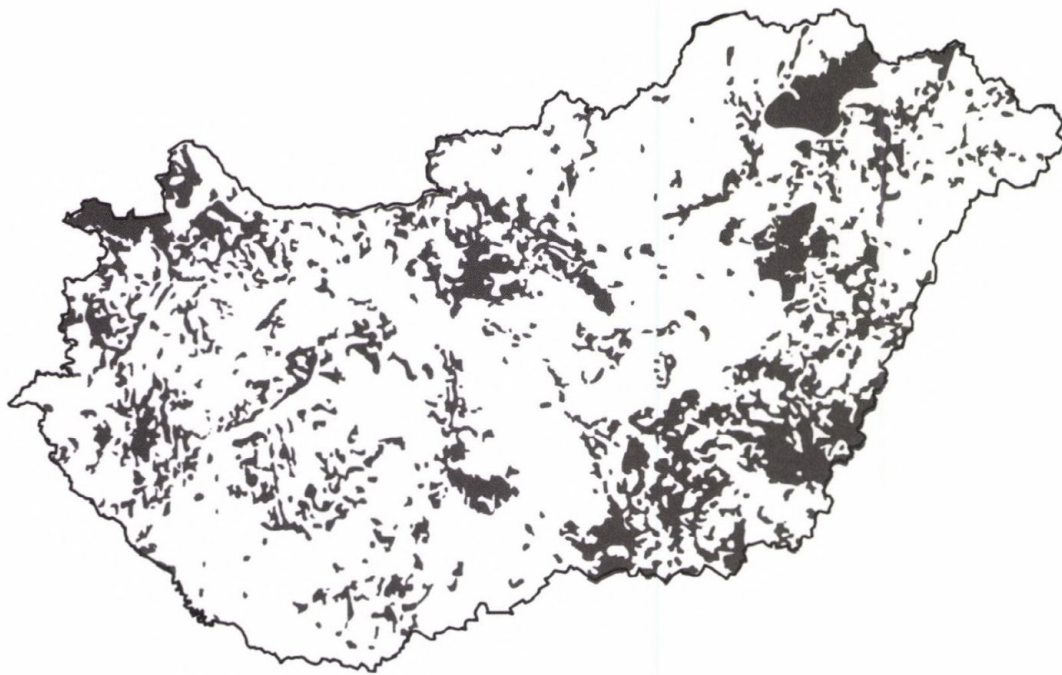
- Védett természeti területek (forrás: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)

- Országos Ökológiai Hálózat (forrás: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.) /

- Natura 2000 sites (source: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)

- Nature protection sites (source: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)

- National Ecological Network (source: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)

többnyire védett természeti területek tömbszerű foltjai fedik le. A hálózaton belül a védett természeti területek aránya nagyobb, mint 80%. Az egyedi jogszabályi védelemmel nem rendelkező területek – jellemzően az ökológiai folyosók és a puffer területek – általában helyi szinten sem védettek, sőt helyenként növénytakaróval sem rendelkeznek (nem hiba ez, hiszen csak táplálkozási területként, vagy rehabilitációs szempontok alapján sorolták be őket). Az ökológiai hálózat térszerkezetében jelentős szerepe van a felszíni vízhálózatnak, melynek partjai egyben a rendszer legváltozékonnyabb és egyben legnehezebben kezelhető elemei is, hiszen az inváziós fajok számára is ökológiai folyosóként működnek. A kijelölt ökológiai térszerkezet védelme építhetőségi eljárások során merül fel és gyakran visszaminősítéssel végződik. A nem védett, nagyságrendileg 6500 km² ökológiai hálózat-hoz tartozó terület állapota szintén helyi kezelési, fejlesztési feladatok felismerésével és ellátásával lenne biztosítható, ezt célzó ösztönző rendszer azonban még nem működik, pedig fontos lenne az ökológiai állapot megfigyelése, az értelmezés közvetítése a civilek számára, illetve a fenntartás szereplőinek motiválása, érdekeltté tétele. A védett és az ökológiai

hálózathoz tartozó területek összemérésével kirajzolódik az ország magas természeti értékű területeinek felülete és térszerkezete, amely hazánk területének nagyjából 40%-át fedi le (1. ábra/Fig. 1).

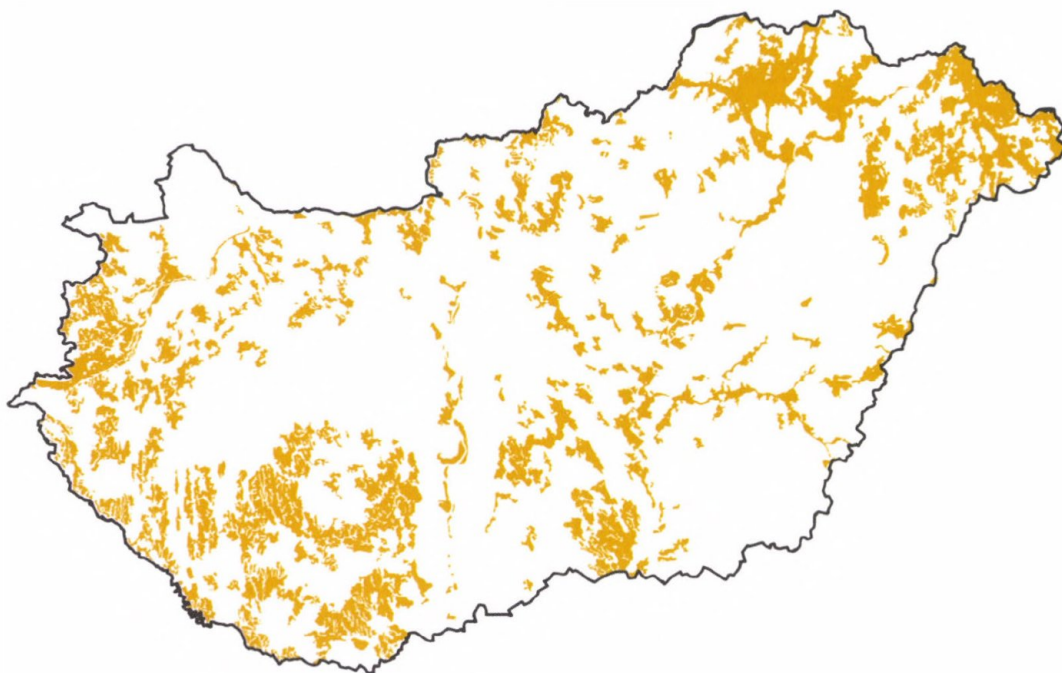
Ezzel szemben őrszolgálattal biztosított felügyelet csak e területek felén biztosított, míg állami természetvédelmi vagyonkezelés mindössze 5%-án zajlik. Az ökológiai hálózat nem védett területeinek felügyelete, azaz a hálózat 20%-ának helyi védelme, fejlesztése szinte teljességgel megoldatlan.

A tájgondozás szempontjából fontos felismerés, hogy a megőrzési, kezelési feladat igen differenciált a fent lehatárolt területen, tekintettel arra, hogy a természeti örökség minősége tájanként nagy egyenlenségeket mutat. Az országos helyzetről a legátfogóbb képet a MTA Ökológiai és Botanikai Kutató Intézet (ÖBKI) által összefogott Magyarország Élőhelyeinek Térképi Adatbázisa (MÉTA) program és a hozzá kapcsolódó kutatások⁶ körvonalazták. A növényzeti örökség térképezése, majd értékelése alapján meghatározott természeti tőkeindex,⁷ a természetesség tekintetében 3-50% közötti különbségeket mutat. Az egyes területeken tehát az állapot szinten tartásához nem csak a kezelés, de egyedi stratégiák

6 Horváth F., Molnár Zs., Révész A., Pataki Zs., Polgár L. (2007): Magyarország élőhely-térképezési programja. *Térinformatika*. 5: 21-23.

7 Czúcz B., Molnár Zs., Horváth F., Botta-Dukát (2008): The natural capital index of Hungary *Acta Botanica Hungarica* 50 (Suppl.): 161-177.

ii – Világörökségi helyszínek – Kultúrtájak (forrás: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
 – Régészeti lelőhelyek (forrás: Stibrányi M., Mesterházy G., Padányi-Gulyás G. (2012): *Régészeti feltárás előtt - vagy helyett*. Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, Topográfiai Osztály. Budapest)
 – Történelmi táj (forrás: Makádi M., Taraczközi A. (2007): *A Föld, amelyen élünk* 8. Mozaik Kiadó. Szeged) /
 – World Heritage Sites – Cultural landscapes (source: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
 – Archaeological sites (source: Stibrányi M., Mesterházy G., Padányi-Gulyás G. (2012): *Régészeti feltárás előtt - vagy helyett*. Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, Topográfiai Osztály. Budapest)
 – Historical landscape (source: Makádi M., Taraczközi A. (2007): *A Föld, amelyen élünk* 8. Mozaik Kiadó. Szeged)

2

3

2. ábra/fig.:

Kulturális örökség védelme¹ / Protection of cultural heritage²

3. ábra/fig.:

Vegyes területfelhasználású térség / Area with multiple land use

(FORRÁS/SOURCE:

[HTTP://WWW.](http://www.terport.hu/)

[TERPORT.HU/](http://www.terport.hu/)

[WEBFM_SEND/4209](http://www.terport.hu/webfm_send/4209)

2015.12.08.)

kidolgozása is szükséges. Megállapítható, hogy a tájgondozási feladat ökológiai kutatási, tervezési oldalról nem csak mennyiségében, de minőségében is körvonalazott országos szinten, és jelentős kezelési hiányokat mutat. A kedvező természeti és ökológiai állapot megőrzéséhez megfelelő számú és szaktudású és e feladattal megbízott ember jelenléte és helyi hatására lenne szükség.

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG VÉDELME

Nem vitatható, hogy az ember természeti állapotra ható szerepe leegyszerűsítve a biológiai sokféleség csökkentésével, a reprodukciós képesség gyengítésével, az élőhelyek zsugorodásával jellemezhető és ezért elsődlegesen fontos az ökológiai állapot védelme. A táj azonban nem csak vesztett, hanem kapott is az ember keze munkája által az idők során, a táj kulturális gazdagítása is bekövetkezett és értéket jelentő számunkra. A tervezés és a védelem a kulturális örökségi elemeket szintén számba vette már országos és helyi szinten is, e tekintetben is sokrétű és gyakran egymást átfedő jogi védelmi rendszer alakult ki. Táj és népcsoport tartós kapcsolata a tájjelleg kialakításán, tájkarakter

gazdagításán túl számos egyedi vagy nagyobb területű épített örökségi elemmel tette változatossá tájainkat.

A táji örökség egy részénél nehéz szétválasztani egymástól a kulturális és természeti vonatkozásokat, mivel komplex értéket képviselnek, a nemzetközi szakirodalom gyakran kultúrtájként említi őket. Hazánkban ilyenek a Tájvédelmi Körzetek (39 db), a néprajzi értékekben, hagyományokban gazdag Naturparkok (9db) és a kultúrtájként meghatározott Világörökségi területek: Hollókő ófalu táji környezete, Pannonhalmi Bencés Főapátság közvetlen természeti környezete, Hortobágyi Nemzeti Park, Fertő vidéke, Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék. Ide sorolható az egyedi tájértékek jelentős része, igaz, pontszerűek, de gyakori ismétlődésükkel tájjelleget meghatározó elemek. Az ország területének 10%-át fedik le a fenti, egyedi jogszabállyal védett komplex értékű területek, ahol az állapot megőrzését biztosító feladatokat és intézkedéseket kezelési tervek rögzítik.

A területek komplexitásából következően, hogy ezen területeknek a kezelésében nem dominálnak az állami intézmények, a védett értékekhez hasonlóan sokszínű a tulajdonosi állomány is. A tájgondnokoknak mind a világörökségi

területeken, mind a tájvédelmi körzetek esetében elsősorban mediátori feladatokat kellene ellátnia a közérdek meghatározása és elfogadtatása céljából.

Az értékörzés és a fejlesztés szempontjából is meghatározó egy-egy tájegység régészeti lelőhelyben, műemlékekben és egyedi tájértékekben való gazdagsága. Az értékekre a pontszerű önállóság, szigetszerűség jellemző, csak néhány esetben keletkezett táji léptékben is számottevő területű védelem: a kulturális világörökségi területek mellett ide sorolható egyetlen történeti tájunk, a Tokaji Borvidék is.⁸ A 6. ábrán a kulturális örökség pontszerű elemei finomabb foltokba összeolvadva, egyenetlen módon jelennek meg az ország térképén (2. ábra/Fig. 2), kirajzolják azokat a táji kulturális, néprajzi térségeket, ahol az együttműködéssel a kulturális örökség bemutatása a látogatók számára vonzerőt, a helyieknek kötődést és egyben bevételi potenciált jelenthet.

A tájgondnokok feladataival kapcsolatban talán meglepő a régészeti lelőhelyek emlegetése, hiszen ezen értékeink jellemzően földdel takartan, kevésbé érzékelhető kulturális elemként vannak jelen tájainkon. Az egyes tájakhoz kötődő identitáshoz, a szülőföld megéléséhez

azonban hozzátartozik a tájak történetének ismerete is, melyet korábban a generációkon átívelő szájhagyomány élteztett. Ma a régmúlt térképezése nem csak a kötődést, hanem a jövő előrevetítését is segíti, hiszen a változások törvényszerűségeire enged rácsodálkozni, azonban országos és helyi szinten is hiányzik Magyarországon az ehhez értő örökségvédelmi menedzser foglalkoztatása.⁹

A táj sorsát, változásait, kultúráját értő tájgondnoknak fontos missziója lehet e tudás átadása, helyi bemutatása, a tájat olvasni tanítás, a táji értékleltár gondozása. Vidéki térségeinkben a tájgondnok részben elláthatja az örökségvédelem és helyi értékleltár gondozási feladatokat is.

A tájgondnok a helyi öko- és hagyományturizmus értő menedzselője is lehet az ország területének közel harmadán.

A HAGYOMÁNYOS ÉS HAGYOMÁNYAIBAN MEGÚJULÓ GAZDÁLKODÁS FENNTARTÁSA

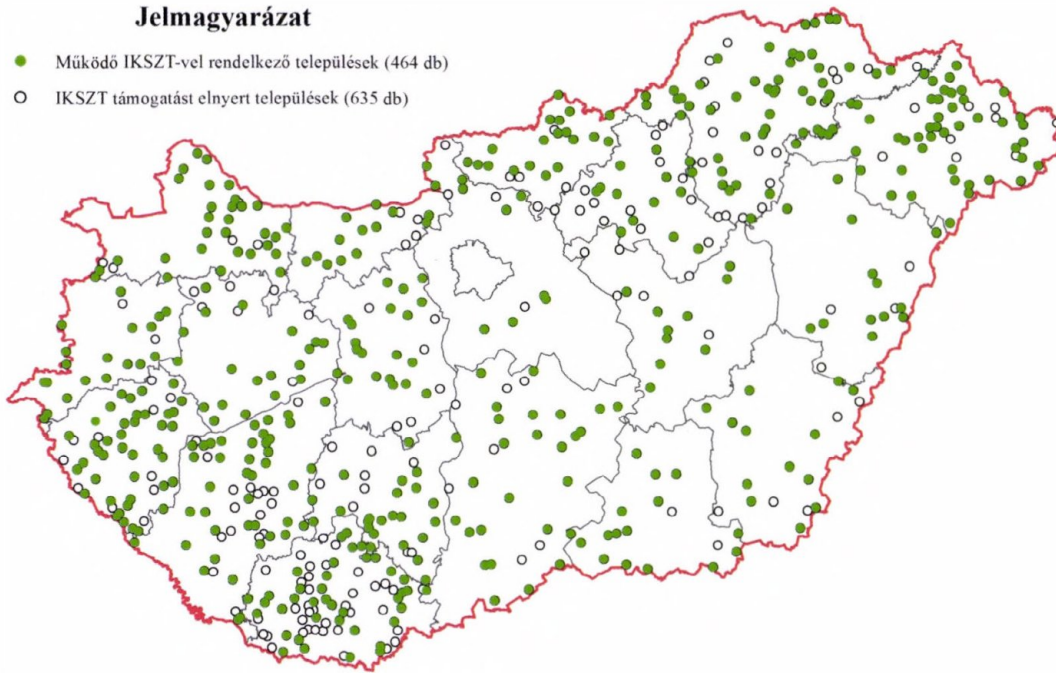
A tájak egyedisége a gazdálkodás tekintetében is önálló jellegű térségeket teremt. A legjobb szántóterületeinken létrejött nagyüzemi agrársivatagok kivételével (az ország területének hozzávetőlegesen 25%-a) a

8 Kollányi László, Dancsókné Fóris Edina, Máté Klaudia: Tájgondozás, örökségvédelem a világörökségi területek védelmében, In: 4D Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat (40) pp x-y.

9 Máté K. (2016): Gondoskodó helyi értékvédelem települési jó példái, In: 4D Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat (40) pp x-y.

Jelmagyarázat

- Működő IKSZT-vel rendelkező települések (464 db)
- IKSZT támogatást elnyert települések (635 db)

többi mezőgazdasági területre a differenciált gazdálkodás jellemző. Az országos szerkezeti tervben meghatározott vegyes területfelhasználású térségek (8000 km²) (3. ábra/Fig. 3) a tájgondozás szempontjából a sokrétű gazdálkodás menedzsmentjének igényét jelentik. E területek részben magukba foglalják az Érzékeny Természeti Területként¹⁰ (ÉTT) meghatározott területeket (4. ábra/Fig. 4), melyek a természetkímélő gazdálkodási módok megőrzésével szolgálják az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség fennmaradását, a tájképi és kultúrtörténeti értékek megővését. Az ország 40%-át fedik le nagyjából ezek a foltok, melyek részben átfednek a Natura 2000 területekkel. A fenntartásukhoz – ahogy a Natura 2000 területek esetében is – agrártámogatás is kapcsolódik, mellyel a hagyományos gazdálkodásra, a speciális gazdálkodási rendszer alkalmazására, a rendszabályok, technológiai előírások betartására ösztönözik a gazdákat. A gazdálkodás szakmai támogatására és a támogatások felhasználásának optimalizálására szerveződött a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat. A megyei képviselőkkel (19 db) országos hálózatot kialakító szervezet célja a vidék társadalmi-gazdasági fejlődése, felzárkóztatása, valamint a támogatási

források hatékony felhasználása a fenntartható mezőgazdálkodás érdekében.¹¹

Mivel a mezőgazdasági támogatást élvező területek szinte teljes egészében érintettek örökségvédelmi kérdésekben is, célszerű lenne a meglévő hálózat céljai közé – jelen folyóiratszám másik cikkében bemutatott német példa alapján – a komplex fejlesztéssel foglalkozó tájgondnoki rendszer és a tájgondnokokat összefogó szövetség létrejöttének támogatását is beilleszteni.

HOZZÁJÁRULÁS A TÁJAK NÉPESSÉGMEGTARTÓ KÉPESSÉGÉNEK ÉS A TELEPÜLÉSI KÖRNYEZET JAVÍTÁSÁHOZ

A táj értékeit fenntartó hagyományos gazdálkodás megőrzéséhez a táj népességmegtartó képességének biztosítására is szükség van. Vitathatatlan, hogy a tájak állapotának megőrzése, netán fellendítése hazánk területének 25%-án társul a fogyó és/vagy életlehetőségei tekintetében ellehetetlenülő népesség társadalmi problémáival. A vidéki hátrányos helyzetű és aprófalvas térségek¹² fejlesztésére és egyben a leszakadó társadalmi csoportok kezelésére, a rendszerváltás óta alakult

4. ábra/fig.:

Érzékeny természeti területek / Sensitive natural areas
(FORRÁS: ÁNGYÁN J., TARDY J., VAJNÁNÉ MADARASSY A. (2003): VÉDETT ÉS ÉRZÉKENY TERMÉSZETI TERÜLETEK MEZŐGAZDÁLKODÁSÁNAK ALAPJAI. MEZŐGAZDA KIADÓ)

5. ábra/fig.:

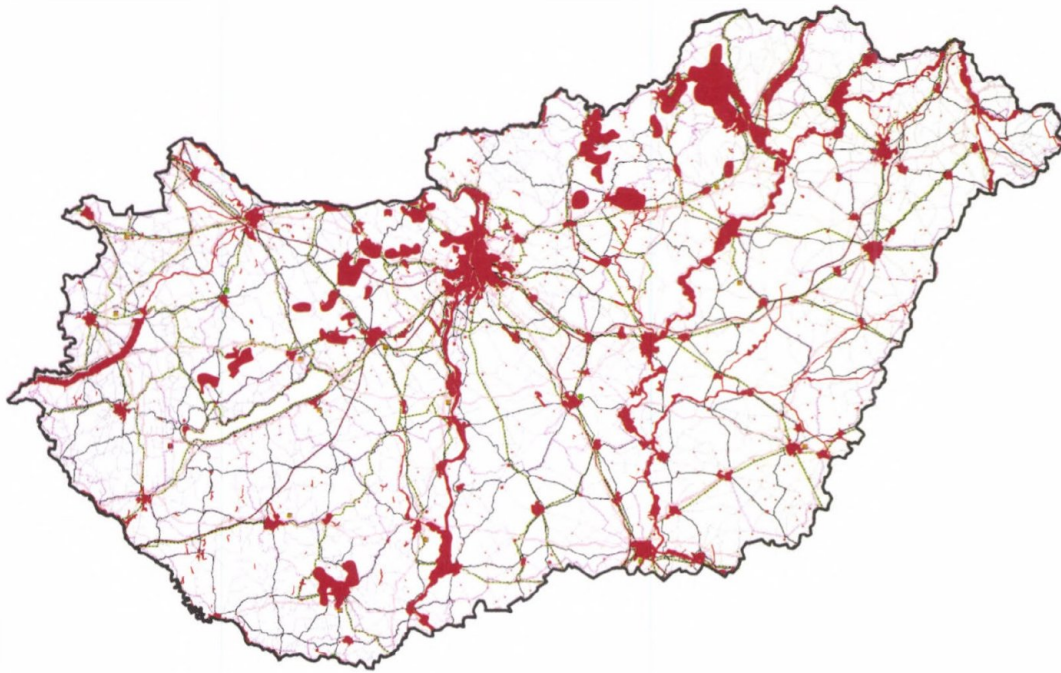
IKSZT támogatást elnyert és már működő

IKSZT-vel rendelkező települések elhelyezkedése / Location of municipalities receiving aid to create an Integrated Social and Service area (IKSZT) and municipalities with existing IKSZTs
(FORRÁS: [HTTP://WWW.IKSZT.HU/ADATPUBLIKACIOK/TERKEPADATBAZIS.HTML](http://www.ikszt.hu/ADATPUBLIKACIOK/TERKEPADATBAZIS.HTML) 2015.11.28.)

¹⁰ Szent István Egyetem Környezetgazdálkodási Intézet (2002): *Érzékeny természeti területek. KvVM Természetvédelmi Hivatal*

¹¹ Szilvácsku Zsolt, Dancsokné Fóris Edina (2016): *Tájgondozás és vidékfejlesztés kölcsönös egymásrautaltsága*, In: *4D Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat* (40) pp x-y.

¹² http://www.terport.hu/webfm_send/3154

- igaz, folyamatosan megújuló szervezeti felépítésű -, jellemzően agrártámogatásokból fenntartott mentor szervezetek és önszerveződő csoportok száma 700-800 közöttre tehető jelenleg. A mélyszegénységben élők problémakörével foglalkozó programok természetes módon érintik a társadalmi csoport megélhetésének és életfeladatainak helyben megvalósítható céljait.¹³

A Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet (NAKVI) utódjaként létrehozott Herman Ottó Intézet (HOI) hatáskörébe tartozik számos, a falvak és kisvárosok életét javító intézkedés segítése, támogatása. E hatáskörében felel az Integrált Községi és Szolgáltató Terek (IKSZT) támogatási programjáért, valamint ezek és a LEADER Helyi Akciócsoportok (HACS) felügyeletéért. A küldetésükben és működésükben komplex vidékfejlesztési feladatokat vállaló LEADER Helyi Akciócsoportok (96 helyi közösség) és az Integrált Községi és Szolgáltató Terek (972 db helyi lehetőség) jelentős része a leghátrányosabb helyzetű térségekben és aprófalvakban működik. A 635 db, helyi alkalmazottat, szervezőt is foglalkoztató IKSZT-k közül 196 működik a leghátrányosabb kistérségekben. A hálózati lefedettség, valamint a NAKVI által felügyelt helyi

szervezetek hálózati struktúrája és térszerkezete (5. ábra/ Fig. 5) alkalmas arra, hogy a tájak gondozására éppen a legégetőbb helyzetben lévő térségek kapjanak segítséget. A hálózat megfelelő lehet a képzett tájgondnokok foglalkoztatására, ezzel a tájgondnoki szövetség életre hívására, új tudás, új törekvések befogadására, komplex táji szemléletű szakemberek foglalkoztatására. Kikerülhetetlen, hogy a tájgondnokok a társadalmi megújításban is szerepet vállaljanak, ezért képzésük részét képezik a közösségi tervezési és kommunikációs ismeretek is.

Hazai viszonyok között a közmunka kérését is érinti a tájgondozás feladatköre. A települési önkormányzatok által koordinált munkák a vidéki településeken és városainkban is, elsősorban a közterületek, a belterületi úthálózat javításáról és zöldfelületek fenntartásáról, megújításáról, csapadékvíz és vízrendezési feladatokról, a mezőgazdasági utak karbantartásáról valamint közösségi felhasználású helyi, vagy térségi élelmiszertermelésről szólnak. A sikeresen pályázó településeken mára jelentős eszközállomány - MTZ-traktor, utánfutó, faaprító gép, döngölőgép, láncfűrész, betonelem gyártásához szükséges szerkezet, stb - segíti a munkavégzést. Helyi szakemberek

13 Kató E., Nadasy L. (2016): Tájgondozási feladatok a mélyszegénység elleni küzdelemben, In: 4D Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat (40) pp x-y.

14 Az Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény felülvizsgálata Lechner Lajos Tudásközpont Nkft. Budapest, 2013.07.

iii - Ártér (forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/4217 2015.12.08.)

- Települési térség (forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/4209 2015.12.08.)

- Komplex tájrehabilitációt igénylő területek (forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/18 2015.12.08.)

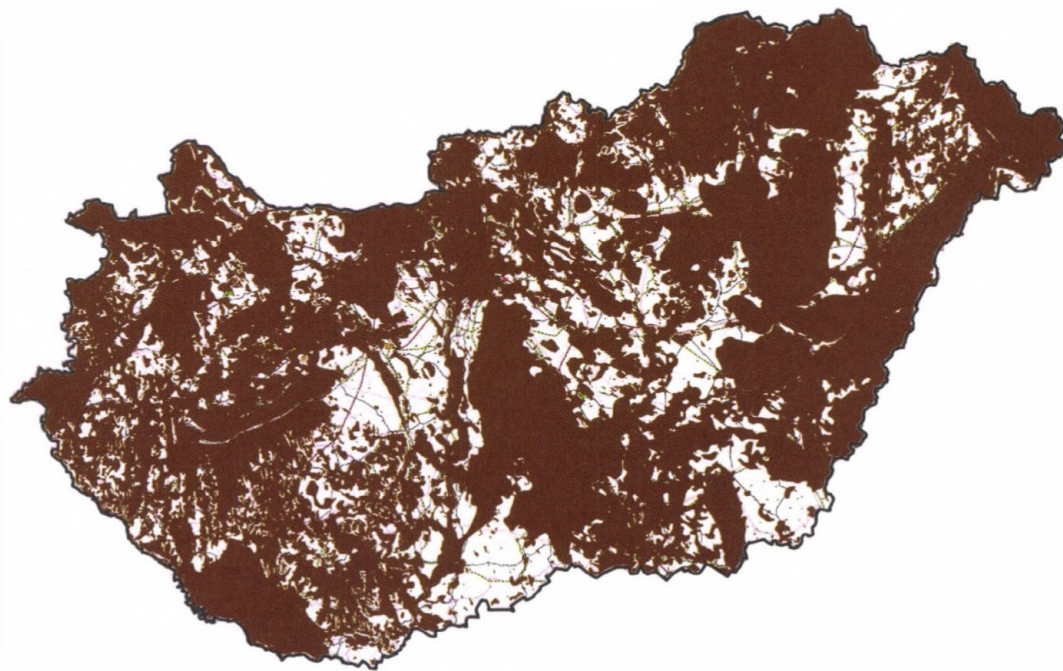
- Közlekedési infrastruktúra (forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/4209 2015.12.08.) /

- Floodplain (source: http://www.terport.hu/webfm_send/4217 2015.12.08.)

- Urban area (source: http://www.terport.hu/webfm_send/4209 2015.12.08.)

- Areas designated for complex landscape rehabilitation (source: http://www.terport.hu/webfm_send/18 2015.12.08.)

- Traffic infrastructure (source: http://www.terport.hu/webfm_send/4209 2015.12.08.)

6. ábra/fig.:

Tájsebek, rombolt felületek^{iv} / Destroyed and disturbed surfaces^{iv}

7. ábra/fig.:

Védelmi korlátozási és támogatási szempontból érintett tájak^{iv} / Nature protection sites^{iv}

hiányában a települési programok sikere a regnáló polgármester rátermettségén múlik. Képzési intézményhálózat a közmunka területén is létezik, 17 hátrányos helyzetű településen épült Európai Unió támogatásból Innovációs, Oktatási és Közösségi Központ, a közmunkához csatlakozó képzési programot a Türr István Képző és Kutató Intézet szervezi. A képzések változatosak, zömük a helyi, hagyományos gazdálkodás módszereit tanítja, kis mértékben jelennek meg csak településüzemeltetési, zöldfelület fenntartási ismeretek. Tájgondnok szakértők, mint helyi képzők bevonásával a program jobban szervezhető és az aktuális települési igényekhez jobban igazítható lenne.

A táji, településüzemeltetési ismeretekkel felvértezett tájgondnokok szerepe kiemelkedő jelentőségű lehet a települési közmunkaprogramok meghatározásában és a közmunkások valós helyi munkafeladatokra képzésében.

A TÁJAK REHABILITÁCIÓJA, ZAVARÓ, ROMBOLÓ HATÁSOK MÉRSÉKLÉSE

A XX. század végétől a honos fajokból álló, természetközeli állapotú növényállományok kialakulását az inváziós fajok rohamos térnyerése akadályozza. A fer-

tőzöttség olyan mértékűvé vált, hogy a kiváló terjedőképességű fajok minden frissen bolygatott és magára hagyott, vagy alacsony szinten kezelt területet előzönlének, ellehetetlenítve a honos állományok térnyerését. A földfelszín bolygatása ökológiai helyreállítást, vagy folyamatos gondozást igényel, így ott, ahol gyorsak és folyamatosak a változások, a tájgondnokok jelenléte nélkülözhetetlen. A bolygatással érintett területek közül nagyobb tömbben, foltszerűen csak a bányászattal érintett területek helyezkednek el, 2110 km²-en.¹⁴ A települési térségek szegélyzónáin inkább szigetes, gyűrűs, míg a vízhálózat árterületén sávós, hálózatos az érintettség. A legdinamikusabban változó, természetet, tájat átalakító hatások összeillesztésének ábráján (6. ábra/ Fig. 6) jól érzékelhető az ország területének általános, ugyanakkor az ökológiai hálózat működési pandanjaként megjelenő hálózatos struktúrája.

A fent említett bolygatott területek gondozása részben önkormányzati, részben állami kezelési feladat (VIZIG, NIF), melynek megvalósításában jelentős tényező a fent említett közmunka. Az inváziós problémák helyi felmérése, a kezelés megtervezése és irányítása a tájgondnokok ismeretei alapján hatékonyan menedzselhető feladat.

- iv** - Világörökségi helyszínek - Természeti kategória (forrás: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
- Natura 2000 területek (forrás: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)
- Védett természeti területek (forrás: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)
- Országos Ökológiai Hálózat (forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/4210 2015.12.08.)
- Világörökségi helyszínek - Kultúrtájak (forrás: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
- Régészeti lelőhelyek (forrás: Stibrányi M., Mesterházy G., Padányi-Gulyás G. (2012): Régészeti feltárás előtt - vagy helyett. Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, Topográfiai Osztály. Budapest)
- Történeti táj (forrás: Makádi M., Taraczközi A. (2007): A Föld, amelyen élünk 8. Mozaik Kiadó. Szeged)
- Tájvédelmi Körzetek (forrás: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
- Natúrparkok (forrás: A magyarországi Natúrparkok szakmai koncepciója. Vidékfejlesztési Minisztérium. Budapest, 2014.)
- Világörökségi helyszínek - Kulturális kategória (forrás: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.) /
- World Heritage Sites - Natural category (source: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
- Natura 2000 sites (source: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)
- Nature protection sites (source: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ 2016.02.12.)

A TÁJGONDNOK KÉPZÉSÉRŐL

A tájgondozás különböző fókuszterületeinek áttekintése után következék a feladat szintézise. A fenti feladattípusokhoz rendelt tematikus térképek összemásolásából egy meglehetősen nagy lefedettségű országtérkép rajzolódik ki (7. ábra/Fig. 7), csupán az ország 10-12 %-a nem érintett valamilyen speciális tájgondozási feladattal. Az érintett területeken a feladatok a legkülönbözőbb kombinációk szerint jelentkeznek, ami felveti a tájgondozási típus/célterületek meghatározásának lehetőségét és igényét is. Az erre vonatkozó kutatásokat a SzIE Tájépítészeti és Településtervezési Kara megkezdte.¹⁵ A kutatások alapján a jelenlegi járásoknál kisebb területű térségeken rajzolódott ki a feladatokban, célokban együtt tervezhető homogenitás. Ez a szám – pillanatnyilag kísérleti eredmény – jól összecseng az idők során kialakult, 700-1000 db helyi fejlesztést felvállaló központtal, illetve azzal a tapasztalattal,¹⁶ hogy 3-5 db település közös fejlesztése sikeres helyi szinten általában. A SzIE Tájépítészeti és Településtervezési Kara kidolgozta a Tájgondnok Szakirányú Képzés tematikáját, melyben figyelembe vette a tájak gondozásának tematikus és területi igényeit, valamint azt a sajátosságot, hogy a tájak fejlesztése Magyarországon nem választható el az ott élők társadalmi felzárkóztatásától, közösségi fejlesztésétől.

ÖSSZEGRZÉS

A XXI. század elejére a tájakkal kapcsolatos ismeretkörök az egyediség, a természeti, a kulturális értékek és a vonzó megállapításán túl az időben, térben

és minőségében változó növénytakaróról és térszerkezetről alkotott tudással, valamint ökológiai funkciók meghatározásával bővültek. A tájvédelmi feladatkörök a bővülő ismeretköröknek megfelelően folyamatosan gazdagodtak és komplexebbé váltak, hiszen ma a tájra, mint identitással és saját sors történettel rendelkező, de sok tekintetben sérült, ugyanakkor fejleszthető szerveződésre tekintünk.

A területi tervezés, az örökség- és tájvédelem napjainkra a tájak használatát korlátozó, keretek közé foglaló védelmi, támogatási rendszert alkotott, mind jogi, mind területi értelemben. A tudást alkalmazó, a feltételrendszert értő és a terveket megvalósító helyi szakember azonban, mint szakma, és mint megvalósító foglalkoztatott is, hiányzik a tájgondozás folyamatából.

A SzIE által indítandó tájgondnokképzés a következő tájvédelmi problémakörökre fókuszál:

- A tájak ökológiai állapotának védelme
- A kulturális örökség védelme
- A hagyományos és hagyományaiban megújuló gazdálkodás fenntartása
- Hozzájárulás a tájak népességmegtartásához és a települési környezet javításához
- A tájak rehabilitációja, zavaró, romboló hatások mérséklése

A tájgondnokok a tájakról, a kultúráról, a gazdálkodásról és a közösségekről szerzett tudásuk alapján a térségek, települések aktuális táj és értékvédelmi problémáinak helyi kezelői lehetnek, lesznek. A táj az ott élő közösség „alkotása”, ezért a tájgondnokok képzésében fontos szerepet kap a közösségi folyamatok ismerete és irányításának, a tájismeret helyi átadásának képessége. ©

- National Ecological Network (source: http://www.terport.hu/webfm_send/4210 2015.12.08.)
 - World Heritage Sites - Cultural landscapes (source: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
 - Archaeological sites (source: Stibrányi M., Mesterházy G., Padányi-Gulyás G. (2012): *Régészeti feltárás előtt - vagy helyett. Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Örökségvédelmi Központ, Topográfiai Osztály. Budapest*)
 - Historic landscape (source: Makádi M., Taraczközi A. (2007): *A Föld, amelyen élünk 8. Mozaik Kiadó. Szeged*)
 - Landscape Protection Sites (source: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
 - Nature Parks (source: *A magyarországi Natúrparok szakmai koncepciója. Vidékfejlesztési Minisztérium. Budapest, 2014.*)
 - World Heritage Sites - Cultural category (source: <http://geo.kvvm.hu/tir/viewer.htm> 2015.11.27.)
- 15** Valánszki István (2015): *Vidéki térségek fejlesztését szolgáló indikátorrendszer kidolgozása* című doktori értekezés
- 16** Tájgondnok műhelybeszélgetésről készült összefoglaló, BCE Tájépítészeti és Településtervezési Kar. Kézirat. 2015.12.10.

LANDSCAPE MANAGEMENT AS A LOCAL TOOL FOR LANDSCAPE PROTECTION

By the early XXI. century, our understanding of landscape has extended past the mere grasp of uniqueness, natural and cultural values and attractiveness, and now includes knowledge about vegetation, spatial structure – both constantly changing in space, time and quality – and ecological functions. As a result, the functions of landscape protection have also become more extensive and complex – today, we consider landscape to be an entity with its own identity and history, that might be damaged in several ways, but can also be developed.

Spatial planning and the protection of heritage and landscape have created a system of support and protection for restricting landscape use both legally and spatially. However, within the system, there is a lack of local professionals (both as a profession and as executive employees) who can apply the knowledge, understand the framework and are able to execute plans.

The landscape management programme to be launched by SzIU will focus on the following landscape protection issues:

- Protection of the ecological state of landscapes
- Protection of cultural heritage
- Sustaining traditional and traditionally innovative farming
- Improving the population retention and urban environment in landscapes
- Rehabilitation of landscapes, mitigation of disturbing or destructive processes

Landscape managers can and will be local professionals in charge of landscape and heritage protection issues, utilizing their knowledge of landscape, culture, farming and communities. Landscape is the „product” of local communities, therefore understanding and managing processes in local communities, as well as dissemination of information about the landscape, will be a major part of the training programme. ●